

АСТІОНІМИ УКРАЇНИ: ТИПОЛОГІЯ ОНІМНОГО КОДУ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 1 (45)

УДК 811.161.2'373.21 (477.87)

DOI:10.24144/2663-6840/2021.1(45).256-261

Котович В. Астіоніми України: типологія онімного коду; кількість бібліографічних джерел – 27; мова українська.

Анотація. У статті змодельовано лінгвокультурологічні портрети астіонімів України. Наголошено, що в сучасній лінгвістиці, де антропоцентризм визнано ключовою ідеєю, а в центр культурної традиції поміщено мовну особистість, актуальним стає аналіз ономастичного матеріалу в аспекті взаємодії мови й культури, за якої онім розглядається як індикатор культурних цінностей.

Мета розвідки – окреслити лінгвокультурологічні портрети астіонімів України, зокрема назв міст Закарпатської області у контексті онімного коду.

Запропоновано таку структуру лінгвокультурологічного портрета астіоніма: *ядерна зона* (теперішня назва міста, його локалізація); *ближня периферія* (генеза астіоніма); *дальня периферія* (характеристика етимона); *інтерпретаційна зона* (контroversійні тлумачення, народна етимологія, конотоніми, дескрипції тощо).

З'ясовано, що етимонами назв міст, які експлікують інформацію антропонімного індивідуального коду, є слов'янські автохтонні імена-композиції, відкомпозитні власні особові назви, відапелятивні власні особові назви, християнські імена. Баземами астіонімів, які відтворюють дані антропонімного групового коду, є катойконіми, назви людей за місцем поселення, за належністю до роду, родини тощо. Гідронімний, мікротопонімний, оронімний, ергонімний код презентовано назвами міст, відповідно, з гідронімами, мікротопонімами, оронімами, ергонімами в основах. Меморіальний код – це збереження в назві поселення прізвища відомої особи, ойконіма, агіоніма, хрононіма.

Доведено, що традиції та новаторство українського назвотворення, багатство принципів, мотивів, способів та засобів іменування є вагомим підставою для того, щоб говорити про астіоніми як про згорнуті лінгвокультурні тексти, у яких відбито мову й культуру, історію й географію, національні традиції й суспільну ідеологію та живу, невідому душу людини-назвотворця.

Ключові слова: ономастика; лінгвокультурологічний портрет; астіонім; етимон; ономастичний код; назвотворення.

Кирило Йосипович Галас, «непроминальна постать в україністиці й славістиці» [Розумик 2011, с. 4], на багатолітній суперечки про те, об'єктом чийого дослідження – географів, істориків, чи лінгвістів – першочергово є топоніміка, упевнено відповів своєю науковою працею «Топоніміка Закарпатської області (назви населених пунктів)». І була це блискуче захищена 1960 р. дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук!

Постановка проблеми. Науково-методологічні й інтерпретаційні координати сучасної лінгвістики зумовили взаємодію ономастики та лінгвокультурології, засновану на принципах антропоцентризму, культуроцентризму, онімоцентризму. Вивчення ойконімного простору України у взаємопроникненні цих наукових сфер – новий напрям мовно-культурних студій. Актуальність такого вивчення продиктована необхідністю розглянути ономастичні явища з погляду лінгвокультурології, дослідити їх у системно-структурній та антропоцентричній парадигмах [Котович 2020, с. 21].

Аналіз досліджень. Особливий статус власної назви в лексичній системі мови, своєрідність семантичного змісту й дериваційних характеристик, методологію її історичної реконструкції розкрито в класичних працях А. Білецького, В. Бланара, Д. Бучка, Ю. Карпенка, М. Малец, В. Ніконова, Є. Отіна, О. Суперанської, Ю. Редька, С. Роспонда, В. Ташицького, М. Худаша, П. Чучки, Р. Шрамека. Аналіз різних класів онімних одиниць на засадах синхронно-діахронного підходу в українській лінгвістичній

традиції репрезентують студії Д. Бучка, В. Бушакова, С. Вербича, К. Галаса, І. Железняк, О. П. Карпенко, Р. Керсти, З. Купчинської, О. Купчинського, В. Лучика, С. Пахомової, М. Торчинського, І. Фаріон, П. Чучки, В. Шульгача. Акцентованого розгляду набули в ній питання теорії та практики ономастичної лексикографії (Г. Аркушин, С. Вербич, В. Горпинич, І. Железняк, А. Корепанова, В. Лобода, Г. Лукаш, В. Лучик, Л. Масенко, А. Непокупний, В. Німчук, Є. Отін, О. Стрижак, М. Худаш, К. Цілуйко, П. Чучка, В. Шульгач), проблеми уніфікації ономастичної терміносистеми (Д. Бучко, В. Німчук, Н. Ткачова, М. Торчинський). Яскраві здобутки діалектної ареалогії (П. Гриценко, Й. Дзєндзелівський, К. Михальчук) актуалізували стратиграфічний напрям аналізу онімного матеріалу (З. Купчинська). Широко представлено в сучасних дослідженнях літературну та фольклорну ономастику (Л. Белей, Ю. Карпенко, В. Калінкін, Е. Кравченко, Н. Колесник, Є. Отін), започатковано пошуки в ділянці когнітивної ономастики (О. Ю. Карпенко, В. Неклєсова). Ономастичний матеріал наділений величезним культурологічним потенціалом, однак у лінгвокультурологічному аспекті він вивчений ще недостатньо. Мало, зазначають учені (О. Березович, С. Ковтох, Г. Лукаш, Р. Мрузек, М. Торчинський), задекларувати факт культуроємності власної назви, важливо розробити методологію отримання історико-культурної інформації з ономастикону, а також її опису та інтерпретації [Котович 2020, с. 1–2]. Наше дослідження – це один із кроків на шляху до реалізації цього завдання. **Мета статті** – окреслити лінгвокультурологічний

логічні портрети астіонімів України, зокрема назв міст теперішньої Закарпатської області, у контексті онімних кодів.

Насамперед важливо обґрунтувати саме поняття онімного коду. Його визначаємо як систему засобів і способів, що уможливають зчитування мовно-культурної інформації з власної назви через її сприйняття крізь призму лінгвальних та екстралінгвальних відомостей, через виокремлення ціннісного змісту пропріатива, експлікацію культурної сутності оніма, закодування якої відбулося за допомогою іншої власної назви.

Онімний код в астіонімії, за нашими дослідженнями, формують антропонімний індивідуальний, антропонімний груповий, меморіальний, гідронімний, мікротопонімний, оронімний, хоронімний, ергонімний коди.

Антропонімний індивідуальний код містить чотири мікрокоди, засвідчені астіонімами, мотивованими давньослов'янськими іменами-композиціями; відкомпонітованими антропонімами та «несправжніми композиціями»; відапелятивними антропонімами; християнськими іменами.

Назви поселень з давньослов'янськими іменами-композиціями в основі – раритетна мовна архаїка, ойконімна й антропонімна. Одиниць такого взірця в Україні трохи більше сотні. Сьогодні чітко простежується кореляція між архаїчною ойконімотвірною посесивною моделлю на *-*jь* та найдавнішою слов'янською антропонімною категорією – іменами-композиціями. Лінгвокультурологічні портрети цих астіонімів демонструють фрагмент антропонімного композиційного іменника України-Руси, нерідко збереженого в ойконіміконі, але не засвідченого відомими писемними джерелами.

Специфіка астіонімів, мотивованих відкомпонітованими антропонімами та «несправжніми композиціями», визначена винятковою лінгвокультурною цінністю їхніх базем. Їхня омонімічність із відапелятивними антропонімами чи апелятивами нерідко слугує підґрунтям контрверсійних тлумачень генези низки астіонімів, частина з яких науково прийнятна. Серед таких назв розглядаємо назви двох міст Закарпатської обл. – *Перечин* та *Рахів*.

Перечин заснований у XIII ст. На гербі міста викарбована дата першої згадки – 1399 р., у писемних джерелах – 1427 р.: *Pereszen*. Базовим для назви поселення послугувало ім'я **Перека* або **Переча*.

Антропонім **Перека* / **Переча* – усічено-суфіксальний варіант одного з імен-композицій типу *Передславъ* [Морошкин 1867, с. 149], *Przedpełk*, *Przedślaw* [Słownik 1965–1985, с. 361]. Особову назву *Perecha* засвідчено 1266 р. у східнослов. документі: «*terra domini Perecha*», тобто «земля чи володіння Ужгородського жупана пана *Перечі*» [Стрипський 1924, с. 28; Чучка 2005, с. 438]. Первісна апелятивна семантика відкомпонітованого компонента *Перед-* <праслов. **perdъ* (прийменник **perdъ*) «перед» [Етимологічний 2003, с. 341].

Відомі й народноетимологічні версії походження назви поселення від місця *перетину* річок *Уж* та *Тур'ї*; від слова *перечиняти* «заново щось

переробляти» тощо. М. Худаш наводить ще значення лексеми *перека* «протириччя, протидія» [Словарь 1996–1997, с. 119]. Однак учений указує на малоімовірність того, що базовим для астіоніма став антропонім, утворений від апелятива *перека* <*перечити* в значенні «той, хто перечить, заперечує кому-небудь», оскільки такий апелятив як назва виконавця дії українській мові не відомий [Худаш 2004, с. 261].

Найдавніше повідомлення про назву поселення *Рахів* засвідчене в писемних джерелах 1447 р.: *Racho* [Дже 1967, с. 266]. Її мотивовано антропонімом *Рах*.

Слов'янська автохтонна особова назва *Рахъ* [Морошкин 1867, с. 167; Тупиков 1903, с. 391], блр. *Рах* [Бірила 1966, с. 350], пол. *Rach* [Słownik 1965–1985, с. 409], чес. *Rach* [Svoboda 1964, с. 293], хрв. *Rach* [Leksik 1976, с. 541] – дериват якогось із імен-композицій, як-от: *Радимиръ*, *Раножиръ*, *Растимиръ*, *Ратиборъ* та ін. [Худаш 1995, с. 174]. Оскільки відкомпонітований компонент *Рахъ* міг утворитися від імен-композицій з препозиційним *Ради-*, *Рано-*, *Расти-*, *Рати-* тощо, проблематично визначити його первісну апелятивну семантику. В. Лучик вважає, що гіпокористик *Рах* міг утворитися і від християнського імені *Рафаїл* [Лучик 2014, с. 399]. Щоправда, у словнику І. Трійняка [Трійняк 2005, с. 310] не знаходимо підтвердження цієї думки.

Топонімі легенди пов'язують генезу астіоніма з рухом опришків, які нібито *рахували* тут відібране у багатіїв добро та ділили його поміж бідняками, або з купецькими караванами, що на шляху з Трансильванії та Угорщини до Галичини зупинялися у цій місцевості й *рахували* свої прибутки.

Географічне розташування найбільш високогірного міста нашої держави (340 м. над рівнем моря) поклиало до життя дескрипцію *найвище місто України*. За 18 км. від *Рахова* в селі *Ділове* встановлено пам'ятний знак із вказівкою на географічний центр Європи: «Постійне, точне, одвічне місце. Центр Європи, визначений дуже точно за допомогою спеціального приладу, створеного в Австрії та Угорщині, зі шкалою меридіанів та паралелей. Рік 1887». Тож *Рахів* ще умовно називають *центром Європи*.

Не менш цінними зі світоглядних позицій є репрезентанти мікрокоду «Відапелятивні антропоніми». Ці антропоніми-етимони демонструють вірогідність мотивації астіоніма не апелятивом, а відапелятивною власною назвою, багатство відапелятивного антропонімікону, часто не засвідченого іншими джерелами, тяглість традиції (вживання антропоніма як імені, прізвиська, прізвища, а відтак використання його як бази астіоніма), імовірність збереження у власній назві діалектних одиниць.

До групи таких астіонімів зараховуємо назву міста *Мукачево*. Поселення відоме з 896 р. [Географічна 1989–1993, с. 393]. Його назву мотивовано антропонімом **Мукачь*.

Генеза базового імені неоднозначна. В. Лучик наводить міркування польського вченого К. Риму-та про відапелятивне походження антропоніма з

дієслівною основою *мукаци* ‘мугикати’ (*Mukacz*, 1430 р. [Rymut 1999–2001, с. 124] та роздуми К. Галаса про вірогідність мотивації базового імені серб., хорв. апелятивом *мукач* ‘жаба-джерелянка’, а угор. варіант астіоніма *Munkács* – антропонімом, що походить від старослов. *tujka* ‘мука’ (< праслов. **moка*) [Лучик 2014, с. 338].

За тривалий час побутування назва населеного пункту зазнавала змін, принаймні фонетичних, а її генеза «обростала» багатьма версіями народної етимології. Гіпотези пов’язують утворення назви поселення з млином на березі Латориці, який молов *муку*, або з *мукою*, якої зазнавали від злого князя будівничі рукотворної гори, замку, фортеці.

Дві дескрипції на позначення *Мукачево* – *найздоровіше місто України* (завдяки географічному розташуванню та природним умовам) та *суперник столиці Закарпаття* (місто змагається з Ужгородом за право бути найдостойнішим обласним центром Закарпаття).

З усіх варіантів назви, які виявляємо на сторінках угорських, австрійських, чеських, словацьких, російських, українських документів (*Мукачів*, *Мункач*, *Мункачів*, *Munkács*, *Мукачеве*, *Мукачево*) місто 2016 р. вибрало для себе останній – *Мукачево* замість нормативного *Мукачеве* або *Мукачів*.

Входження та засвоєння християнських імен в антропонімію систему української мови – еволюційний процес, важливий не лише для розбудови простору особових власних іменувань, а й для збагачення духовної культури українців. Ці імена присвоюються за єдиним, універсальним мотивом надати дитині за посередництвом канонічного імені, яким вона охрещена, небесного заступника. Тож моделювання лінгвокультурологічного портрета астіоніма, мотивованого християнським іменем, сьогодні передбачає не тільки характеристику базового антропоніма, але й агіоніма, того культурологічного джерела, яке закладено в назві поселення. Християнські особові власні назви в основах ойконімів – це тисячі людських доль, іноді збережених у скупих архівних свідченнях, але частіше втрачених, героїзованих чи, навпаки, приземлених у народній уяві.

У складі меморіального коду – два мікрокоди, представлені астіонімами, мотивованими меморіальними антропонімами та меморіальними ойконімами, агіонімами, геортонімами. Астіоніми меморіального коду повсякчас були питанням не тільки лінгвістичним, але й ідеологічним. І якщо після 2016 р. багато зідеологізованих назв поселень вилучено з ойконімікону України, то не можемо з цілковитою впевненістю стверджувати, що всі ті, які zostалися, відповідають національно-патріотичним запитам українців.

Антропонімічний груповий код – це прихована в назві інформація про ім’я зачинателя роду / родини, замешканой в поселенні. Номінацію колишніх родів, общин, родин чи інших угруповань людей збережено в назвах сотень сіл і майже десятка міст. Віднайдені історичні джерела засвідчили би відомості про побутування набагато більшої кількості таких назв.

Гідронімічний код астіоніма – доволі поширені ойконімно-гідронімі паралелі. Назви міст України мотивовані назвами рік, на берегах або неподалік від яких поселення засноване, або й утраченими гідронімами. Відомо, що гідроніми – це одиниці, які найбільшою мірою фіксують у собі сліди мов тих народів, які в різні часи й за різних обставин побували на тій чи тій території. Вияв гідроніма-етимона – первинний рівень декодування астіоніма, а мотиваційної бази самого гідроніма – вторинний, особливо важливий для мовно-культурних студій. Такий аналіз уможливорює розрізнення питомої та іномовної умотивованості етимонів відгідронімічних астіонімів. Серед назв міст Закарпатської обл. репрезентантами гідронімічного коду є *Іршава*, *Ужгород*, *Хуст*.

Поселення *Іршава* відоме з 1341 р. [Географічна 1989–1993, с. 83]. Його назву мотивовано назвою ріки *Іршава*, п. Боржави п. Тиси л. Дунаю [Словник 1979, с. 224]. Походження гідроніма К. Галас пов’язує зі словц.-зах.укр. *jelša* ‘вільха’, словін. *jelša*, *jerša* [Галас 1958, с. 68–69] – ‘ріка, береги якої порослі вільхою’. В. Лучик, аналізуючи гідронім *Ірша*, л. Тетерева п. Дніпра, додає імовірність мотивації назви цієї ріки ст.в.нім. *irch*, *irh*, *ereh*, *erich*; *irah* ‘козел’ – ‘місцевість, де водяться кози, козли’ [Лучик 2014, с. 236–237]. На гербі *Іршави*, основою якого став родовий герб колишніх власників міста Ілошваїв, жодних вказівок на відповідні рослини чи тварини немає, але дві срібні рибини та використання синього кольору символізують взаємозв’язок між назвою міста та тутешньою рікою. Народні версії походження астіоніма пояснюють твірний гідронім прикметником *іржавий*.

Ужгород заснований у IX ст. [Географічна 1989–1993, с. 319]. Астіонім мотивовано назвою р. *Уж*, л. Лабірця п. Бодрого п. Тиси л. Дунаю [Словник 1979, с. 578].

Гідронім *Уж* пов’язують із давньоукр. *ужь* ‘вид змії, мотузка’ або індоєв. **an-g* ‘гнути, кривити; гак’ [Лучик 2014, с. 484], пор. *Ужа*, *Ужица* з первісною семантикою ‘об’єкт вигнутої, викривленої форми’ [Карпенко 2003, с. 192–193].

Колишні назви міста (*Унгвар* та варіанти *Гункбар*, *Гунгвар*, *Онгвар*) – кальки первісної: назва р. *Уж*, словц. *Uh*, угор. *Ung* + *var* ‘укріплене село, замок, фортеця’ [Мурзаєв 1984, с. 113].

Ужгород можна впізнати сьогодні за дескрипцією *місто кави*, *місто сакури*.

Хуст відомий з X ст. [Географічна 1989–1993, с. 381], писемне свідчення – з XIII ст.: *Huszt* [Дже 1967, с. 254]; 1351 р.: *Huzthy*; 1387 р.: *Huzth* [Словник 1979, с. 595].

Астіонім не має переконливої етимології. М. Худаш розглядає творення ойконіма як усичення назви р. *Хустець*, п. Тиси л. Дунаю [Словник 1979, с. 595], а походження самого гідроніма не коментує [Худаш 2006, с. 359].

В. Лучик припускає, що назву теперішнього міста мотивовано короткою формою прикметника *густь* <*густий* ‘густий (ліс)’ [Лучик 2014, с. 497]. Легенди пов’язують назву міста з воєводою *Хустом* [Янко 1998, с. 377].

Незначною кількістю одиниць експліковано мікротопонімний код. Незафіксованість історичними джерелами багатьох назв урочищ, полів, гаїв, лісів, лук, господарських угідь тощо внеможливила розгляд десятків астіонімів серед репрезентантів цього коду. І навпаки, історично засвідчені мікротопоніми дають підстави вважати окремі астіоніми представниками мікротопонімного коду. До назв міст – репрезентантів цього коду зараховуємо назву закарпатського міста *Свалява*. Давнє поселення відоме з XII ст. [Географічна 1989–1993, с. 163]; у документах 1561 р. зафіксоване як *Szvalyavka* [Дже, 1967, с. 271]. Його назву мотивовано мікротопонімом **Свалява*.

Мікротопонім **Свалява* (назва «долини при злитті рік *Свалявка* й *Латориця*, де накопичувалися знесені з гірських хребтів різні предмети, сміття і т. ін.») утворено від утраченого апелятива **свалява*, ‘нагромадження зваленого хмизу, дерев, каміння тощо’, суфіксального віріанта діал. *валява* ‘велика кількість; купи; руїни’ [Лучик 2014, с. 416–417].

Варіант ойконіма *Свалявка* уможливило версію як відмікротопонімного, так і відгідронімного утворення назви поселення, пор. ур. *Свалявка* [Петров, 1929, с. 52] та р. *Свалявка*, л. *Латориці* л. *Бодрогу* п. *Тиси* л. *Дунаю* [Словник, 1979, с. 488].

Версії про зв’язок назви з гот. **swaljawā* ‘ластівка’ або зі сольовим промислом – народноетимологічні.

Різним був шлях постання назв міст, які відтворюють оронімний код. Як правило, це перейменовані поселення.

Серед назв, започаткованих у XIX–XXI ст., виокремлено одиниці хоронімного та ергонімного ко-

дів. З’ясовано, що використання ергоніма як назви міста – явище непоодиноке на теренах Східної України й безпрецедентне для решти її території.

Висновки. Моделювання лінгвокультурологічних портретів астіонімів онімного коду, зокрема назв міст Закарпатської області, дало змогу простежити генезу, особливості функціонування, культурно-історичну та національну зумовленість кожної з них.

У складі антропонімного індивідуального коду – мікрокоди, представлені астіонімами, мотивованими відкомпонітними антропонімами та «несправжніми композитами» (*Перечин, Рахів*); відапелятивними антропонімами (*Мукачєво*).

Астіоніми-репрезентанти гідронімного коду – одиниці, які своїм корінням можуть сягати часів індоєвропейської мовної єдності. Творення гідронімів-базем відбувалося як на слов’янському, так і на інослов’янському мовному ґрунті, тож моделювання лінгвокультурологічних портретів відгідронімних астіонімів допомогло простежити явище т. зв. подвійного заcodування назв міст *Іршава, Ужгород, Хуст*.

Збереження серед етимонів низки астіонімів назв невеликих територіальних об’єктів демонструє давні говіркові ознаки регіону та уможливила зарахувати назву міста *Свалява* до репрезентантів мікротопонімного коду.

Міста Закарпатської області можна впізнати сьогодні за дескрипціями, які часто стають неофіційними їхніми назвами: *найвище місто України, центр Європи, найздоровіше місто України, суперник столиці Закарпаття, місто кави, місто сакури* та ін.

Література

1. Бірґла М.В. Беларуская антрапанімія. Мінск: Навука і тэхніка, 1966. 328 с.
2. Галас К.Й. З топоніміки Закарпаття. *Наукові записки Ужгородського державного університету*. Ужгород, 1958. Т. XXXV. С. 56–81.
3. Географічна енциклопедія України: у 3 т. / редкол. О.М. Маринич (відпов. ред.) та ін. Київ: Українська Радянська Енциклопедія ім. М.П. Бажана, 1989–1993.
4. Дже Л. Список венгерських названий сел і городів с параллельними рускими (словацькими, румунськими) названями. *Очерки по истории закарпатских говоров*. Будапешт: Издательство АН Венгрии, 1967. С. 244–275.
5. Етимологічний словник української мови: у 7 т. / за ред. О.С. Мельничука (головн. ред.) та ін. Київ: Наукова думка, 2003. Т. 4. 603 с.
6. Карпенко О.П. Гідронімія Центрального Полісся. Київ: Кий, 2003. 317 с.
7. Котович В.В. Ойконімний простір України: ономастичний та лінгвокультурологічний аспекти: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук: спец. 10. 02. 01 «Українська мова». Луцьк, 2020. 40 с.
8. Котович В.В. Ойконімний простір України: ономастичний та лінгвокультурологічний аспекти: дис. на здобуття наук. ступеня док. філол. наук: спец. 10. 02. 01 «Українська мова». Луцьк, 2020. 430 арк. + 415 арк. (дод.).
9. Лучик В.В. Етимологічний словник топонімів України. Київ: Академія, 2014. 544 с.
10. Морощкин М.Я. Славянский именованослов или собрание славянских личных имен в алфавитном порядке. Санкт-Петербург: Типогр. второго отд. собственной Е.И.В. Канцелярии, 1867. 213 с.
11. Мурзаев Э.М. Словарь народных географических терминов. Москва: Мысль, 1984. 653 с.
12. Петров А. Карпаторусские межевые названия из пол. XIX в. и из нач. XX в. Прага: Вид. Академії Наук, 1929. 212 с.
13. Розумик Т. І мовознавець, і педагог, і поет, і публіцист (До 90-річчя з дня народження К.Й. Галаса). *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2011. Вип. 25. С. 4–14.
14. Словарь української мови / упор. з додатком власного матеріалу Б. Грінченко: у 4 т.; надр. з вид. 1907–1909 рр. Київ: Наукова думка, 1996–1997. Т. 1–4.
15. Словник гідронімів України / редкол.: Непокупний А.П. та ін. Київ: Наукова думка, 1979. 780 с.

16. Стрипський Г. Где документы старшей истории Подкарпатской Руси. О межевых названиях. Ужгород, 1924. 66 с.
17. Трійняк І.І. Словник українських імен. Київ: Довіра, 2005. 509 с.
18. Тупиков Н.М. Словарь древнерусских личных собственных имён. *Записки отделения русской и славянской археологии русского археологического общества*. Санкт-Петербург, 1903. Т. 6. 857 с.
19. Худаш М.Л. Українські карпатські і прикарпатські назви населених пунктів (утворення від слов'янських автохтонних відкомпонитних скорочених особових власних назв). Київ: Наукова думка, 1995. 362 с.
20. Худаш М. Українські карпатські і прикарпатські назви населених пунктів (утворення від відапелятивних антропонімів). Львів: Інститут народознавства НАН України, 2004. 536 с.
21. Худаш М. Українські карпатські і прикарпатські назви населених пунктів (відапелятивні утворення). Львів: Інститут народознавства НАН України, 2006. 452 с.
22. Чучка П. Прізвища закарпатських українців: історико-етимологічний словник. Львів: Світ, 2005. 707+XLVIII с.
23. Янко М.Т. Топонімічний словник України. Київ: Знання, 1998. 430 с.
24. Leksik prezimena Socjalističke Republike Hrwatske. Zagreb, 1976. 772 s.
25. Rymut K. Nazwiska polaków: w 2 t. Kraków, 1999–2001.
26. Słownik staropolskich nazw osobowych / pod red. i ze wstępem W. Taszyckiego. Wrocław etc., 1965–1985. T. I–VII.
27. Svoboda J. Staročeská osobní jména a naše příjmení. Praha, 1964. 320 s.

References

1. Biryła M.V. (1966). Belaruskaia antrapanimiia [Belarusian anthroponymic]. Minsk: Navuka i tekhnika. 328 s. [in Belarussian].
2. Halas K.Y. (1958) Z toponimiky Zakarpattia [From the toponymy of Zakarpattia]. *Naukovi zapysky Uzhhorodskoho derzhavnoho universytetu*. Uzhhorod. T. XXXV. S. 56–81 [in Ukrainian].
3. Neohrafichna entsyklopediia Ukrainy: u 3 t. (1989–1993) [Geographical encyclopedia of Ukraine] / redkol. O.M. Marynych (vidpov. red.) ta in. Kyiv: Ukrainska Radianska Entsyklopediia im. M.P. Bazhana [in Ukrainian].
4. Dezhe L. (1967) Spysok venherskykh nazvani sel y horodov s parallelnymy russkymy (slovatskymy, rumynskymy) nazvaniyamy [List of Hungarian names of villages and towns with parallel Russian (Slovak, Romanian) names. Essays on the history of the Zakarpattia dialects]. *Ocherky po ystoriy zakarpatskykh hovorov*. Budapesht: Yzdatelstvo AN Venhryy. S. 244–275 [in Hungarian].
5. Etymolohichniy slovnyk ukrainskoi movy: u 7 t. [Etymological vocabulary of the Ukrainian language] / za red. O.S. Melnychuka (holovn. red.) ta in. Kyiv: Naukova dumka, 2003. T. 4. 603 s. [in Ukrainian].
6. Karpenko O.P. (2003) Hidronimiia Tsentralnoho Polissia [Gidronimic of Central Polissya]. Kyiv: Kyi. 317 s. [in Ukrainian].
7. Kotovych V.V. (2020) Oikonimnyi prostir Ukrainy: onomastychnyi ta linhvokulturolohichniy aspekty [Oikonymic space of Ukraine: onomastic and linguoculturological aspects: dissertation abstract for obtaining a doctoral degree in Philological Sciences in specialty:10. 02. 01 «Ukrainian language»]. Lutsk. 40 s. [in Ukrainian].
8. Kotovych V.V. (2020) Oikonimnyi prostir Ukrainy: onomastychnyi ta linhvokulturolohichniy aspekty [Oikonymic space of Ukraine: onomastic and linguoculturological aspects: the dissertation for obtaining a doctoral degree in Philological Sciences in specialty:10. 02. 01 «Ukrainian language»]. Lutsk. 430 ark. + 415 ark. (dod.) [in Ukrainian].
9. Luchyk V.V. (2014) Etymolohichniy slovnyk toponimiv Ukrainy [Etymological dictionary of toponyms of Ukraine]. Kyiv: Akademiia. 544 s. [in Ukrainian].
10. Moroshkyn M.Ya. (1867) Slavianskyi ymenoslov yly sobrane slavianskykh lychnykh ymen v alfavytnom poriadke [Slavic namelist or collection of Slavic personal names in alphabetical order]. Sankt-Peterburg: Typogr. vtoroho otd. sobstvennoi E.Y.V. Kantseliaryy. 213 s. [in Russian].
11. Murzaev E.M. (1984) Slovar narodnykh heohrafycheskykh termynov [Dictionary of folk geographic terms]. Moskva: Mysl. 653 s. [in Russian].
12. Petrov A. (1929) Karpatorusskie mezhevye nazvaniya iz pol. XIX v. i iz nach. XX v. [Carpathian boundary names from the half of the 19th century. and from the beginning of the 20th century]. Praha: Vyd. Akademii Nauk [in Czech].
13. Rozumyk T. (2011) I movoznavets, i pedahoh, i poet, i publitsyst (Do 90-richchia z dnia narodzhennia K.Yo. Halasa) [And a linguist, and a teacher, and a poet, and a publicist (To the 90th anniversary of the birth of K.Yo. Halas)]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: Filolohiia. Sotsialni komunikatsii*. Vyp. 25. S. 4–14 [in Ukrainian].
14. Slovar ukrainskoi movy (1996–1997) [Dictionary of the Ukrainian language] / upor. z dodatkom vlasnoho materialu B. Hrinchenko: u 4 t.; nadr. z vyd. 1907–1909 rr., fotosposobom. Kyiv: Naukova dumka. T. 1–4 [in Ukrainian].
15. Slovnyk hidronimiv Ukrainy (1979) [Dictionary of hydronyms of Ukraine] / redkol.: Nepokupnyi A.P. ta in. Kyiv: Naukova dumka. 780 s. [in Ukrainian].

16. Strypskyi H. (1924) Hde dokumenty starshei ystorry Podkarpatskoi Rusy. O mezhevykh nazvaniakh [Where are the documents of the older history of Subcarpathian Rus. About boundary names]. Uzhhorod. 66 s. [in Ukrainian].
17. Triiniak I.I. (2005) Slovnyk ukrainskykh imen [Dictionary of Ukrainian names]. Kyiv: Dovira. 509 s. [in Ukrainian].
18. Tupikov N.M. (1903) Slovar drevnerusskikh lichnykh sobstvennykh imen [Dictionary of Old Russian personal names]. *Zapysky otdeleniya russkoy i slavianskoy arkheologii russkogo arkheologicheskogo obshchestva*. Sankt-Peterburg. T. 6. 857 s. [in Russian].
19. Khudash M.L. (1995) Ukrainski karpatski i prykarpatiski nazvy naselennykh punktiv (utvorennia vid slovianskykh avtokhtonnykh vidkompozytnykh skorochenykh osobovykh vlasnykh nazv) [Ukrainian Carpathian and Pre-Carpathian names of settlements (formation from Slavic autochthonous from composite abbreviated personal proper names)]. Kyiv: Naukova dumka. 362 s. [in Ukrainian].
20. Khudash M. (2004) Ukrainski karpatski i prykarpatiski nazvy naselennykh punktiv (utvorennia vid vidapeliatyvnykh antroponimiv) [Ukrainian Carpathian and Carpathian names of settlements (formation from appellation anthroponyms)]. Lviv: Instytut narodoznavstva NAN Ukrainy. 536 s. [in Ukrainian].
21. Khudash M. (2006) Ukrainski karpatski i prykarpatiski nazvy naselennykh punktiv (vidapeliatyvni utvorennia) [Ukrainian Carpathian and Carpathian names of settlements (appellate formations)]. Lviv: Instytut narodoznavstva NAN Ukrainy. 452 s. [in Ukrainian].
22. Chuchka P. (2005) Prizvyshcha zakarpatskykh ukraintsv: istoryko-etymolohichni slovnyk [Surnames of Zakarpatty Ukrainians: historical and etymological dictionary]. Lviv: Svit. 707+XLVIII s. [in Ukrainian].
23. Yanko M.T. (1998) Toponimichni slovnyk Ukrainy [Toponymic dictionary of Ukraine]. Kyiv: Znannia. 430 s. [in Ukrainian].
24. Leksik prezimena Socjalističke Republike Hrvatske (1976). Zagreb. 772 s. [in Croatian].
25. Rymut K. (1999–2001) Nazwiska polaków: w 2 t. Kraków [in Polish].
26. Słownik staropolskich nazw osobowych (1965–1985) / pod red. i ze wstępem W. Taszyckiego. Wrocław etc. T. I–VII [in Polish].
27. Svoboda J. (1964) Staročeská osobní jména a naše příjmení. Praha. 320 s. [in Czech].

ASTIONYMS OF UKRAINE: TYPOLOGY OF ONYMS CODE

Abstract. The author has modelled linguoculturological portraits of Ukrainian astionyms in the article. It has been emphasised that in modern linguistics, where anthropocentrism is recognised as a key idea and the linguistic personality is placed in the centre of the cultural tradition, the analysis of onomastic material in the aspect of interaction between language and culture becomes **topical**, when the onym is considered as an indicator of cultural values.

The **aim of the research** is to outline the linguoculturological portraits of Ukrainian astionyms separate, names of cities of the Zakarpattya region onyms code.

The following structure of the linguoculturological portrait of the astionym has been offered: *nuclear zone* (the present name of a city, its localisation); *close periphery* (genesis of the astionym); *far periphery* (characteristics of the etymon); *interpretation zone* (controversial interpretations, folk etymology, connotonyms, descriptions, etc.).

It has been found out that the etymons of city names explicating information of the anthroponymic individual code are Slavic autochthonous composite names, coming-from-composite proper personal names, coming-from-appellative proper personal names, Christian names. The basement of astionyms reflecting anthroponymic group code data are demonyms, names of people by locality, by family, and so on. The hydronymic, microtoponymic, oronymic, ergonymic code is presented by the names of cities, respectively, with hydronyms, microtoponyms, ergonyms in their bases. A memorial code is the preservation of a famous person's name, oikonim, agionim a chrononym in the settlement name.

It has been proved that traditions and innovations of Ukrainian naming, the richness of principles, motives, methods and means of naming are a good reason for speaking of astionyms as encyclopedic linguocultural texts, which reflect language and culture, history and geography, national traditions and social ideology and the living, genuine soul of the man-namemaker.

Keywords: onomastics; linguoculturological portrait; astionym; etymon; onomastic code; naming.

© Котович В., 2021 р.

Віра Котович – доктор філологічних наук, доцент кафедри філологічних дисциплін та методики їх викладання у початковій школі Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, Дрогобич, Україна; virako@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0001-6370-8135>

Vira Kotovych – Doctor of Philology, Associate Professor, Department of Philological Disciplines and Methods of Their Teaching in Primary School, Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University, Drohobych, Ukraine; virako@ukr.net; <https://orcid.org/0000-0001-6370-8135>